

Scrierea ne călăuzește în Cartierul Fabric (al fabricilor) din Timișoara, unde, la intrarea Begăi în oraș, a fost ridicat, la începutul secolului al XX-lea, ansamblul arhitectural Hidrocentrala Timișoarei (așa-zisa Turbină), considerat de Árpád Jancsó a fi "o adevărată perlă a arheologiei industriale". Acest obiectiv grațios, respectând regulile impuse de curentul Arta 1900, a luat naștere mulțumită comunității unui oraș cu ambiții, așa cum a fost și Timișoara la cumpăna dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea. Cititorului îi sunt prezentate aspecte privind materializarea investiției, viața economică și socială a Timișoarei secolului al XIX -lea și al XX-lea, "într-o epocă a viselor desăvârșite prin muncă și ingeniozitate".

Remarcabilă este inițiativa lui Árpád Jancsó de a prezenta în facsimil o parte din studiul realizat în anul 1900 de către Henrik Kratochwill, revizor-șef al orașului Timișoara, referitor la utilizarea energiei apelor Begăi. De asemenea, scoatem în evidență conținutul ilustrativ al caietului, constând în elocvente fotografii și vederi din epocă. Ceea ce îndepărtează lucrarea, oarecum, de canoanele unui discurs științific modern este absența aparatului critic.

Studiul conține o anexă (p. 67) vizând cantitatea de energie electrică produsă de hidrocentrală și termocentrală în perioada 1910-1933. Lista bibliografică (p. 68-69) cuprinde trei fonduri de arhivă, cinci periodice, șase monografii ce redau istoria orașului Timișoara și/sau a fabricilor sale, șapte lucrări cu caracter general, trei lucrări speciale și șapte lucrări proprii cu referire la subiectul studiat. Cartea este ilustrată cu patruzeci și una de imagini color și treizeci de imagini alb-negru, de o bună calitate. Salutăm ideea autorului de a fi inclus în postfața lucrării sale rezumatele studiului – în limba română (p. 70-72) și în engleză (p. 73-76).

Monografia (de fabrică) a lui Árpád Jancsó – Temesvár Vizeroműve – are menirea de a umple încă un gol în istoriografia românească, care se confruntă, la ora actuală, cu un număr redus de publicații specifice domeniului istoriei științei și tehnicii naționale.

Pasionatul cercetător din orașul bănățean reușește ca, prin această carte, să confere semenilor săi un exemplu demn de urmat, pe linia prezervării și transmiterii pentru posteritate a valorilor tehnice din țara noastră.

Ronald HOCHHAUSER

Pavel VESA, *Protopop dr. Gh. Ciuhandu (1875-1947)*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2011, 635p., Colecția „Biografii arădene”, Seria „Personalități clericale”

Cărțile scrise de preotul dr. Pavel Vesa s-au impus în circuitul istoriografic contemporan, ele încadrându-se - ca domeniu de investigație - în sfera vieții ecleziastice a românilor ortodocși transilvăneni.

Lucrări precum *Bisericile de mir arădene între tradiție și modernitate; Incursiuni în istoriografia ecleziastică arădeană; Episcopia Aradului: istorie, cultură, mentalități (1701-1918); Episcopii Aradului (1706-2006); Un bibliofil din Țara Zarandului: preotul Nicolae Butariu (1843-1890); Episcopia Aradului între 1786-1830* s-au bucurat de o bună receptare din partea criticii de specialitate, dar și din partea publicului larg.

În cărțile domniei sale, dr. Pavel Vesa emite judecăți de valoare pertinente asupra unor evenimente și personalități din istoria Bisericii ortodoxe române din Transilvania, fiind valorificate, într-un mod științific și în lumina adevărului istoric, numeroase documente păstrate în arhive, muzee și biblioteci.

În continuarea cercetărilor prioritare privind acest segment de investigație istorică, cu o focalizare specială pe vestul spațiului românesc (îndeosebi zona Aradului), părintele Pavel Vesa a publicat anul trecut, la Editura Arhiepiscopiei Aradului (sub girul științific al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și al Institutului de Istorie Ecleziastică),

lucrarea intitulată *Protopop dr. Gh. Ciuhandu (1875-1947)*, inclusă în colecția „Biografii arădene”, seria „Personalități clericale”.

Cartea își propune să reconstituie ambianța istorică, socială, confesional-instituțională existentă în eparhia ortodoxă a Aradului din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului următor, prin intermediul unei personalități de excepție – protopopul Gh. Ciuhandu, trăitor al acelor vremuri.

Preoții au reprezentat un important segment al elitei societății românești din epoca modernă. Prin formarea lor teologică și intelectuală, aceștia au constituit un factor de conjuncție a celor două arii de cultură europeană, cea Apuseană și cea Răsăriteană. Preoții Aradului, oameni ai credinței și ai dragostei de neam și de țară, au fost, de-a lungul timpului, propovăduitorii mesajului creștin al iubirii divine în societatea românească, aducându-și totodată obolul și la nașterea națiunii și culturii române moderne.

Lucrarea de față este una monografică și se impune prin dimensiuni (635 p.), prin calitatea și relevanța informațiilor oferite cu mare generozitate de autor. Devenim, astfel, martorii unor completări, reevaluări și interpretări cu privire la viața și activitatea protopopului Gh. Ciuhandu, care nu fac decât să demonstreze, o dată în plus, profesionalismul și totala implicare a autorului în domeniul de cercetare pe care îl reprezintă.

Volumul este structurat în opt capitole, precedate de o *Prefață*. În partea finală se adaugă o amplă anexă documentară și bibliografia aferentă.

Pe traseul reconstituirii vieții și activității protopopului Gh. Ciuhandu, autorul prezintă cititorului, într-o structură logică și clasică, cadrul familial (născut în localitatea bihoreană Roșia), studiile și formarea sa intelectuală (absolvent al Gimnaziului din Beiuș, elev al Institutului pedagogic-teologic Arad, student al Facultății de Teologie Cernăuți – unde a dobândit de la profesorii săi respectul pentru adevăr, pentru om, pentru documentul istoric, pentru arhive și biblioteci, având un adevărat mentor în persoana profesorului universitar Eusebiu Popovici, doctor în teologie al aceleiași prestigioase instituții de învățământ superior bucovinene), intrarea în viața publică (preot, învățător în localitățile Căbești și Șiria, profesor la Institutul pedagogic-teologic, referent școlar, asesor, consilier cultural în cadrul Consistoriului eparhial Arad, protopop al Chișineului-Criș, consilier mitropolitan, vicepreședinte și președinte al Asociației clerului „Andrei Șaguna” din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, membru și animator cultural al „Ateneului Popular” din Arad), precum și fecunda sa activitate cultural-științifică, concretizată într-o operă istoriografică impresionantă (peste 60 de cărți și câteva sute de studii și articole publicate în diverse reviste cu profil laic și religios – acestea reprezentând unul din motivele temeinice care au condus la alegerea sa ca membru de onoare al Academiei Române), axată pe lucrări privitoare la istoria Episcopiei Aradului, la raporturile Ortodoxiei cu Catholicismul, la istoricul manuscriselor și al vechilor cărți românești de cult, pe elaborarea unor scrieri cu tematică teologică, pe editarea de documente și manuscrise, pe colaborarea la presa bisericească și culturală a vremii, pe donarea de carte etc. Toată această evoluție este urmărită cu atenție și este documentată concludent.

Preot, istoric, om de cultură și patriot care și-a împletit viața sa cu cea a neamului din care s-a născut, dar și cu cea a Bisericii ortodoxe pe care a slujit-o cu dragoste și devotament, protopopul Gh. Ciuhandu ne este prezentat de autor ca un om integru, vertical și grabnic săritor întru rezolvarea problemelor de natură bisericească, culturală sau obștească ale contemporanilor săi. Complexitatea vieții protopopului este reflexul experiențelor sale familiale și intelectuale, martore atât ale perioadelor de bunăstare, cât și ale situațiilor de criză.

Într-o relatare clară, directă și la obiect, fără să se piardă în detalii mai puțin relevante, autorul aduce o contribuție importantă la cunoașterea vieții și activității unuia dintre cei mai pregătiți preoți români din vestul spațiului românesc din prima jumătate a secolului al XX-lea (este considerat al doilea mare istoric bisericesc al Episcopiei Aradului, fiind depășit doar de fostul mitropolit al Transilvaniei, Vasile Mangra).

Pe baza unui astfel de tablou, prezenta monografie ne prilejuiește o lectură antrenantă, angajată, lipsită de ifose teologice și de snobisme culturale fade.

Cartea este utilă și din perspectiva numeroaselor documente cuprinse în secțiunea

de anexe (409 p.), care pot constitui veritabile instrumente de lucru pentru dezvoltarea unor cercetări ulterioare în domeniul istoriei ecleziastice. Multitudinea și importanța acestor surse, aduse la lumina tiparului prin munca minuțioasă a cercetătorului, se află într-un fericit echilibru cu transparența istorică și stilistică, cu scriitura îngrijită, de finețe, cu tot ce reflectă iubirea pentru biserică, pentru oameni, pentru istoria-viață, pentru cuvânt și adevăr.

Considerăm, de asemenea, că aplicarea unei metodologii adecvate i-a facilitat părintelui dr. Pavel Vesa prelucrarea informațiilor documentare impresionante, rezultat al cercetărilor întreprinse în arhivele de stat și în cele bisericesti, în arhivele personale și în biblioteci.

Autorul vine în fața faptelor istorice cu formația unui istoric bine articulat, ca urmare a cunoașterii nu doar a datelor istorice, ci și a conceptualizărilor consacrate domeniului ecleziastic.

Trădând un fin simț analitic și o scriitură exersată, autorul reușește să surprindă nervurile unui demers ce își verifică/reverifică permanent mesajul, chemând la reflexie angajată, organizată în jurul unor modele teologice și culturale din biserica ortodoxă ce-și resemnifică mereu, pentru fiecare vremuri în parte, conținuturile.

Considerăm că lucrarea de față se înscrie într-un vast proiect științific pe care autorul l-a conceput și modelat ținând seama de logica intrinsecă a raportului sincronie-diacronie, evenimential-interpretare, și al cărui obiectiv este de a face cunoscută istoria Episcopiei ortodoxe a Aradului, prin intermediul unei personalități polivalente a cărei viață și operă s-au împletit organic cu aceasta.

Nu pot decât să ne bucure astfel de apariții editoriale care analizează responsabil și avizat segmente ale istoriei vieții noastre bisericesti. Autorul acestei cărți dovedește, și de această dată, nu doar un bun-simț analitic, ci și o luciditate a imperativului de promovare a modelelor autentice (așa cum a fost și protopopul Gheorghe Ciuhandu) pentru vremurile pe care le traversăm. Or, astfel de modele, prin intermediul cărora avem rădăcină și pe pământ dar și în veșnicia lui Dumnezeu – după frumoasa expresie a poetului creștin bihorean Traian Dorz – ar trebui să fie prezentate cât mai des posibil în fața societății publice, date fiind împrejurările concrete ale existenței noastre de zi cu zi.

Considerăm, de asemenea, că lucrările părintelui Pavel Vesa au capacitatea de a pregăti o cale pentru urmași, prin relevarea modelelor luminoase din trecutul nostru istoric și bisericesc, și să lase generațiilor tinere de cercetători ai fenomenului un gând, o metodă și o pildă de urmat, întrucât, la Marea Judecată a istoriei și a lumii, acest „examen public”, singurul care se va desfășura în spiritul dreptății absolute, „nemitarnicul” Judecător ne va judeca și ca neam.

Radu ROMÎNAȘU

Gabriel Moisa, *Istoriografia românilor din Ungaria 1920-2010. Între deziderat și realitate (A magyarországi románok történetírása 1920-2010. Vágy és valóság között)* Editura NOI, Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, 2010, 311 p.

Demersul științific al istoricului Gabriel Moisa se impune ca o necesitate stringentă în condițiile redimensionării politice a Europei central-estice după căderea regimului comunist. Tema aleasă: „Istoriografia românilor din Ungaria 1920-2010. Între deziderat și realitate” este tentantă dar în egală măsură sensibilă, pretându-se la o multitudine de interpretări critice.

Volumul de față se deschide cu „Argument. Motivații. Precizări metodologice”, în care istoricul prezintă motivele și demersul metodologic care au stat la baza scrierii acestei cărți.